

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

6-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

R.S.Shodiyeva	
Ijod va aqliy taraqqiyot muammosining sharq mutafakkirlari asarlaridagi talqini	424
M.G'.Ismoilov	
O'smirlarda familistik kompetensiyasini rivojlantirishning tamoyillari.....	429
N.X.Raxmankulova	
O'quvchilar tarbiyasini shakllantirishda ota-onalarga pedagogik bilim berish tizimining ahamiyati	433
M.Saminjonov	
Rasmiy-siyosiy qasamlar	439
A.A.Hakimov	
1358-1370 yillarda movarounnahrda kechgan hokimiyat uchun kurash jarayonlarining tarixiy manbalarda yoritilishi	444
Sh.T.Abbosova	
Yangi O'zbekiston taraqqiyoti bosqichida milliy g'oya barqarorlik kafolati	448
A.A.Parmonov	
Jismoniy madaniyat ta'limi sohasidagi mutaxassislar tayyorlash tizimini takomillashtirishda aksiologik yondashuv asosida akmeologik motivatsiyani rivojlantirishning o'рни va ahamiyati.....	451
S.M.Abdullayev	
Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining kognitiv kompetentligini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati	456
S.M.Ro'zimurodov	
Axloqiy-estetik qadriyatlarni shakllanishida oilaviy marosimlarning o'рни.....	460
M.A.Мирзарахимов	
Организация клиент-серверной технологической среды в образовании: анализ влияния и перспективы развития.....	464
Z.H.Ubaydullayeva	
Hissiyot ifodalovchi noverbal vositalarning lingvokulturologik tahlili	467
J.Xamroqulov	
Tyutorlar faoliyatini takomillashtirish asosida talabalarning ma'naviy-ahloqiy kompetentligi rivojlantirish.....	471
N.O.Yunusaliyeva	
O'quvchilarda ijtimoiy-axloqiy ideal haqidagi tasavvurlarini rivojlantirishning mazmun-mohiyati ..	475
N.I.Suleymanova	
Ijtimoiy fan darslarida abu ali ibn sino yozgan falsafiy qissalaridan foydalanishning tarbiyaviy ahamiyati	481
Y.V.Lutfullina	
Ta'lim jarayonida tarbiya usullarini to'g'ri tanlashning ahamiyati.....	486
J.I.Xomidjonov, E.X.Bozorob	
Tibbiyotda (klinikada) tovush yordamidagi usullar bilan tekshirishni "Swot-Tahlil" metod asosida o'qitish	490
D.T.Tursunova	
Ijtimoiy faollik-talaba xotin-qizlar ijtimoiy ongini shakllantirishning ustuvor tamoyili va muhim omili sifatida	497
S.A.Sharipova	
Internet muloqoti yangi til hodisi sifatida.....	500
K.I.Марайимова	
Использование инновационных форм экскурсии в повышении социокультурной компетентности будущих учителей.....	506
B.B.Djalalov, K.P.Uzakov	
Ta'limning uzluksizligi mutaxassisning kasbiy kompetensiya darajasini oshirish omili sifatida.....	512
M.K.Saliyeva, R.F.Talipov, O.E.Ziyadullayev, S.I.Tirkasheva, L.Q.Ablaqulov	
Ayrim geteroatomli aldehydlarni $Inbr_3/Et_3n/Et_2o$ katalitik sistemasida alkinillash jarayoni.....	519
A.Sh.Raximov	
Ichki yonuv dvigatellarining umumiy tuzilishi hamda 2 va 4 taktli dvigatellar ishchi sikllari, moylash tizimini tuzilishi, hamda ishlashi.....	527

1358-1370 YILLARDA MOVAROUNNAHRDA KECHGAN HOKIMIYAT UCHUN KURASH JARAYONLARINING TARIXIY MANBALARDA YORITILISHI

ОБЪЯСНЕНИЕ ПРОЦЕССОВ БОРЬБЫ ЗА ВЛАСТЬ В МОВАРУННЕ В 1358-1370 ГГ. В ИСТОРИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКАХ

EXPLANATION OF THE PROCESSES OF STRUGGLE FOR POWER IN MOVAROUNNAH IN 1358-1370 IN HISTORICAL SOURCES

Hakimov Adhambek Ahmadjon o'g'li¹

¹Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada 1358-1370 yillar Movarounnahrda kechgan hokimiyat uchun kurash jarayonlari, ularning kelib chiqish sabablari hamda oqibatlarini tarixiy manbalar asosida tahlil etilgan. Mazkur yillarda sodir bo'lgan voqealarga G'iyosiddin Ali, Nizomiddin Shomiy, Muiniddin Natanziy, Sharafiddin Ali Yazdiy, Fasih Xavofiy va Ibn Arabshohlarning qarashlari qiyosiy, tanqidiy hamda tarixiy tahlillar asosida o'rganildi.

Аннотация

В данной статье на основе исторических источников анализируются процессы борьбы за власть в Моваруннахре в 1358-1370 гг., их причины и последствия. На основе сравнительного, критического и исторического анализа изучены взгляды Гиясуддина Али, Низамуддина Шами, Муиниддина Натанзи, Шарафуддина Али Язди, Фасиха Хавафи и Ибн Арабшаха на события, произошедшие в эти годы.

Abstract

This article analyzes the processes of struggle for power in Movarounnahr in 1358-1370, their causes and consequences based on historical sources. The views of Ghiyasuddin Ali, Nizamuddin Shami, Muiniddin Natanzi, Sharafuddin Ali Yazdi, Fasih Khawafi and Ibn Arabshah on the events that happened in these years were studied on the basis of comparative, critical and historical analysis.

Kalit so'zlar: Movarounnahr, G'iyosiddin Ali, Nizomiddin Shomiy, "Zafarnoma", "Muntaxab ut-tavorixi Muiniy", Ibn Arabshoh, Muiniddin Natanziy, "Muntaxab ut-tavorixi Muiniy", Fasih Xavofiy, "Mujmali Fasihiy", "Ro'znomai g'azovoti Hindiston".

Ключевые слова: Моваруннахр, Гиясиддин Али, Низамиддин Шами, «Зафарнама», «Мунтахаб ут-таварихи Муини», Ибн Арабшах, Муинидин Натанзи, «Мунтахаб ут-таварихи Муини», Фасих Хавафи, «Муджмали Фасихи», «Журналистика Индии».

Key words: Movarounnahr, Ghiyasiddin Ali, Nizamiddin Shami, "Zafarnama", "Muntakhab ut-tawarikh Muini", Ibn Arabshah, Muinidin Natanzi, "Muntakhab ut-tawarikh Muini", Fasih Khawafi, "Mujmali Fasihi", "Journalism India"

KIRISH

Movarounnahrda mo'g'ul xonlari hukmronligining zaiflashuvi va mahalliy beklarning hokimiyatni egallash maqsadida olib borgan kurashlari tarixini tadqiq etishda bir qator tarixiy manbalarning beqiyos o'rni bor. Maqolada keltirilgan tarixiy manbalarni o'rganish har bir Amir Temur tarixini tadqiq qilayotgan tadqiqotchining diqqat markazida bo'lishi tabiiy. Bu manbalar hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Birinchi bo'lib Amir Temur tarixini qalamga olgan tarixchi G'iyosiddin Ali bo'lib, uning "Ro'znomai g'azovoti Hindiston" asarida 1399-yilgi Hindiston yurishi haqida so'z yuritilgan[1]. Asarda biz tadqiq etayotgan masala bo'yicha deyarli ma'lumot uchramaydi. Muallif Amir Temur Movarounnahrni poytaxt shahar Samarqand atrofida birlashtirganligini qayd etish bilan cheklanib, Sohibqironning keyingi davrdagi faoliyatini yoritishga asosiy e'tiborni qaratgan[2,28].

Mazkur davr tarixini o'rganishda muhim o'rin tutgan dastlabki manbalardan biri Nizomiddin Shomiyning "Zafarnoma" asaridir. Ushbu asar Amir Temurning topshirig'iga ko'ra yozilganligi va Sohibqironga taqdim etilib, ijobiy baho olganligi bilan ham qimmatlidir. Nizomiddin Shomiyning hayoti va ijodi, jumladan "Zafarnoma"asari haqida manbashunoslikda ayrim tadqiqotlar olib borilgan[3].

Muallif o'z asarida tarixiy voqealarning batafsil bayonini Movarounnahr amiri Qazag'anning o'ldirilishi voqeasi bilan boshlaydi. Movarounnahr amiri mansabining amir Abdulloga o'tishi va uning nizolar natijasida hokimiyatdan chetlashtirilishi, shundan so'ng mamlakatda boshlanib ketgan

boshboshdoqliklar, viloyatlarning amirlar tomonidan bo'lib olinishi voqealari izchillikda bayon qilingan. E'tiborli jihati shundaki, Movarounnahr viloyatlarida hokimiyatni qo'lga kiritib olgan amirlarning tarkibi haqidagi ma'lumotlar keyingi davrda yozilgan tarixiy manbalar uchun ham asos bo'lib xizmat qilgan[28-29]. Mazkur asardagi boshqa manbalarda deyarli uchramaydigan ma'lumotlardan biri amir Qazag'anning qotili Qutlug' Temurning O'ranaytiyon qabilasidan ekanligi va uni qo'lga tushirilishi va jazolanishida amir Kayxusrufning jonbozlik ko'rsatganidir[4,28]. Muiniddin Natanziy Qutlug' Temurni "allaqanday bir mo'g'ul", deb ta'riflash bilan cheklanib, uning jazolanishi xususida ma'lumot bermagan[5,50]. Sharafuddin Ali Yazdiy Qutlug' Temurning oyrat qabilasidan ekanligini ta'kidlagan holda, uning Qunduz yaqinida qo'lga tushirilganligini qayd etgan, ammo bu ishni amalga oshirganlar shaxsiga aniqlik kiritmagan[6,110]. Fasih Xavofiy esa Qutlug' Temurning jazolanishi hamda kelib chiqishi so'z yuritmagan[7,110].

Nizomiddin Shomiyning "Zafarnoma" asarida Mo'g'uliston xoni Tug'luq Temurxonning Movarounnahr yurishlari, mahalliy beklarning mazkur yurishlarga nisbatan tutgan munosabati, Amir Temurning mo'g'ul xoni xizmatiga o'tishdan ko'zlagan maqsadi, mahalliy beklarning o'zaro nizolari va Amir Husayn mavqeyining oshib borishi kabi ko'plab masalalar batafsil bayon qilingan[4].

Muiniddin Natanziyning "Muntaxab ut-tavorixi Muiniy" asari 1358—1370 yillarda kechgan Movarounnahrdagi hokimiyat uchun kurash tarixini o'rganishdagi muhim o'rin tutuvchi manbalardan biri hisoblanadi. Muiniddin Natanziyning hayoti hamda ushbu asar haqidagi tadqiqotlarda asarning yozilish tarixi yoritib berilgan[8].

Asarda amir Qazag'anning vafotidan so'ng uning o'g'li amir Abdulloning taxtga chiqarilganligi, amir Bayon sulduz tomonidan hokimiyatning tortib olinishi, Tug'luq Temurxonning Movarounnahr yurishlari, Ilyosxo'ja hukmronligi paytida Movarounnahrdagi yuz bergan siyosiy jarayonlar, amir Husaynning hokimiyatga kelishi, Loy jangi, sarbadorlarning faoliyati, amir Husayn va Amir Temur o'rtasidagi hokimiyat uchun kurash masalasi Nizomiddin Shomiy va Sharafuddin Ali Yazdiylarning "Zafarnoma"laridan o'zgacha ruhda hikoya qilingan[9]. Muallif o'z asarini umumiy tarix tipida yozishga uringanligi uchun ham voqealar bayonida nisbatan betaraflik va xolislikni boshqa asarlarga nisbatan kengroq sezishimiz mumkin.

Asarning boshqa tarixiy manbalarda yana bir farqi shundaki, unda Samarqand sarbadorlarining hokimiyatni qo'lga kiritishi, mo'g'ullarga qarshi olib borgan kurashlari, sarbadorlarning asosiy yetakchisi Mavlonzoda ekanligi, Mavlonzodaning Amir Temur bilan munosabatlari haqidagi ma'lumotlar mavjud[10]. Bu ma'lumotlar ushbu davr tarixini chuqur tahlil etish va asosli ilmiy xulosalar chiqarishda muhim rol o'ynaydi.

"Muntaxab ut-tavorixi Muiniy" asarining turli boblarida keltirilgan ma'lumotlar bir-biri to'ldirishi bilan ham ajralib turadi. Misol uchun muallif, yuqorida aytganimizdek, amir Qazag'anning qotilini asarining avvalida "allaqanday bir mo'g'ul, deya ta'riflagan bo'lsa, manbaning boshqa bobida uni bir muncha to'ldiradi-ki, bu qo'shimcha ma'lumotlar boshqa manbalarda uchramaydi. Muallif Qutlug' Temur hazora amirlaridan birining urug'iga mansub ekanligi, u amir Qazag'anning xotini Qutlug' Turkon og'oning singlisiga uylanganligi, o'z hazoralariga jabr zulm qilganligi uchun amirlikdan chetlashtirilganligi, amir Qazag'an Qutlug' Turkon og'o iltimosiga qaramay aybdorning gunohidan o'tmaganligini, shu sababli Qutlug' Temur hukmdor hayotiga qasd qilganligini ta'kidlaydi"[11,68-72]. Shundan kelib chiqib, ushbu manbadan foydalanilayotganda keltirilgan ma'lumotni asarni boshqa boblaridan ham tanqidiy qiyosalar olish ilmiy xulosa chiqarish uchun muhim hisoblanadi.

Asardagi muhim ma'lumotlardan biri amir Abdulloning taqdiri bilan bog'liq. Ko'plab manbalarda amir Bayon Sulduz va amir Hoji Barloslarning isyonidan so'ng mag'lub bo'lgan amir Abdullo Movarounnahrni tark etganligi hamda uning keyingi hayoti haqida aniq ma'lumot mavjud emasligi ta'kidlanadi. Ammo Muiniddin Natanziy amir Abdullo va uning bir necha ukalari qatl etilganligi, uning qabri Munk shahrida joylashganligi, Sulton Mahmud ismli ukasi Mo'g'ulistondan panoj topganligi, jiyani amir Husayn esa Qunduz va Bag'longa qochib, u yerni qo'lga kiritib olganligini qayd etadi[11,92-93]. Mazkur ma'lumotlar boshqa tarixiy manbalarda uchramasligi va tarixiy jarayonlar tadqiqiga katta yordam berishi bilan ham qadrildir.

Sharafuddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma" asari ham tadqiqotning muhim manbalaridan biridir. Muallifning hayoti va ijodiy faoliyati, "Zafarnoma" asarining yozilish tarixi va tarqalishi, tarjimalari haqida manbashunoslik yo'nalishida bir necha ilmiy ishlar amalga oshirilgan[12].

NATIJA VA MUHOKAMA

“Zafarnoma” 1358-1370 yillarda Movarounnahrda bo‘lib o‘tgan o‘zaro urushlar va hokimiyat uchun kurash tarixi eng batafsil yoritilgan manba sifatida ham ahamiyatlidir. Asarning asosiy qismi Amir Qazag‘anbekning faoliyatini yoritish bilan boshlangan bo‘lsa ham keyingi voqealarning markazida asosan Amir Temur turadi hamda voqealik uning atrofida, Sohibqiron tarixiga u yoki bu darajada bog‘liq holda hikoya qilinadi. Bu esa Movarounnahrda hokimiyat uchun kurash masalasini yoritishda mazkur manbadan foydalanish chog‘ida muallifning mulohazalariga nisbatan tanqidiy yondashuv zarurligini keltirib chiqaradi.

Asarning tadqiqotimiz uchun muhim bo‘lgan tomonlaridan biri shundaki, unda amir Husaynning Bayon Quzduzga qarshi olib borgan kurashlari, Amir Temur va amir Hoji barlos o‘rtasida nizoning paydo bo‘lishi va rivojlanib borishi, Amir Temur va amir Hizr Yasavuriy o‘rtasida bo‘lib o‘tgan janglar haqidagi ko‘pgina ma‘lumotlar boshqa manbalarda keng yoritilmagan[13,22-25]. “Zafarnoma”da keltirilgan amir Temur va amir Husayn o‘rtasida tuzilgan Kumushkand sulhi, bu sulhning tuzilishiga qarshi bo‘lgan hamda uni qo‘llab quvvatlagan amirlar tarkibiga oid ma‘lumotlar ham muhim ahamiyatga ega[13,56-58]. Bu ma‘lumotlar hokimiyat uchun kurashning uzoq yillarga cho‘zilib ketishiga nisbatan amirlarning munosabatini aniqlash imkonini ham beradi.

“Zafarnoma”da keltirilgan ma‘lumotlardan shu narsa anglashiladiki, Movarounnahrda kechgan hokimiyat uchun o‘zaro kurashdan Mo‘g‘ulistonning ba‘zi amirlar o‘z manfaatlarini yo‘lida foydalanishga harakat qilganlar. Ular turli Movarounnahr amirlariga o‘z yordamlarini taklif etish orqali mamlakatga kirib kelib, xalqni talon-taroj qilishga va ba‘zi hududlarni o‘z nazoratlariga kiritishga uringanlar. Bu kabi yordamlar natijasida ma‘lum vaqt Xo‘jand hokimi Bahrom jaloyir Toshkent va Sayram viloyatlarida o‘z ta‘sirini o‘rnatib olgan bo‘lsa, Amir Temur ham amir Husaynga qarshi kurashda ularning yordamidan foydalanishga uringan. Ammo yordamga kelgan mo‘g‘ullar amir Husayn qo‘shinlariga qarshi kurash olib borish o‘rniga Jizzax viloyatini talon-taroj qilishga kirishganini ko‘rgan Sohibqironning o‘zi ularni quvib chiqarishga majbur bo‘lganligi Sharafuddin Ali Yazdiy tomonidan alohida ta‘kidlanadi. “Zafarnoma”dagi ma‘lumotlar tahlili shuni ko‘rsatadi-ki, Movarounnahrda o‘zaro urushlar natijasida mo‘g‘ul amirlari Toshkent viloyati hududlarini o‘z nazoratlariga kiritib olishga erishganlar[4].

Fasih Xavofiyning “Mujmali Fasihiy” asari Amir Temur va temuriylar davri tarixini o‘rganishdagi muhim manbalardan biridir. O‘zining qisqa va aniq faktik ma‘lumotlarga boyligi bilan ajralib turuvchi ushbu asar hamda uning muallifi haqida manbashunosligimizda bir qator tadqiqotlar yaratilgan[14].

Asarda tadqiqotimizga oid ko‘plab qimmatli fakt va ma‘lumotlarni uchratish mumkin, jumladan, amir Abdulla hokimiyatining inqirozga uchrashining sabablari, amir Husaynning To‘g‘luq Temurxonga qarshi olib borgan kurashlari, Amir Temur va amir Husayn o‘rtasidagi kelishmovchiliklar “Loy jangi”dan avval ham bo‘lganligi haqidagi ma‘lumotlar e‘tiborga molikdir[15].

Amir Temur va temuriylar davri tarixiga oid ma‘lumotlar mavjud bo‘lgan asarlardan biri Ibn Arabshohning “Ajoib al-maqdur fi tarixi Taymur” asaridir. Mazkur manba o‘zbek tiliga tarjima qilinib, nashr etilgan[16].

Ibn Arabshoh o‘z asarida Movarounnahrda o‘zaro urushlarda yetakchi rol o‘ynagan bir qator amirlar faoliyatiga oid qiziqarli ma‘lumotlarni keltirgan. Amir Temurning Amir Husayn bilan tanishuvi, ular o‘rtasidagi qarindoshchilik aloqalarining paydo bo‘lishi, amir Husayn izmida bo‘lgan hududlarning chegaralari, amir Husaynning to‘rt vaziri, Amir Temurning Badaxshon hokimlari bilan Husaynga qarshi ittifoq tuzganligi haqidagi ma‘lumotlarni boshqa tarixiy manbalar bilan qiyosan tahlil qilib, tanqidiy yondashib tadqiq etish mumhimdir[17]. Muallifning ma‘lum vaqt Movarounnahrda yashaganligi unga mazkur hudud geografiyasi haqida yetarlicha ma‘lumotga ega bo‘lish imkonini bergan[18].

XULOSA

Aytish mumkinki, 1358-1370 yillarda Movarounnahrda bo‘lib o‘tgan hokimiyat uchun kurash tarixini o‘rganishda tarixiy manbalarning o‘rni juda muhimdir. Ularda keltirilgan ma‘lumotlarni qiyosiy tahlil qilish, mualliflarning bo‘lib o‘tgan voqea va hodisalarga nisbatan shaxsiy munosabatini hisobga olgan holda, ular tomonidan bildirilgan shaxsiy mulohazalarga tanqidiy yondashish orqali tarixni ilmiy asosda yoritish tarixchilarning oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Собрание восточных рукописей Академии наук Республики Узбекистан. История. / Составители: Д.Ю. Юсупова, Р.П. Жалилова. – Т.: «Фан», 1998. – С. 115-116 (кейинги ўринларда - Собрание восточных рукописей Академии наук Республики Узбекистан. История.); Семенов А.А. Предисловие переводчика. / Гийасаддин Али. Дневник похода Тимура в Индию. / Пер. с перс., предис. и примеч. А.А.Семенова. – М.: Вост., 1958. – С. 5-8. (кейинги ўринларда – Гийасаддин Али. Дневник.); Аҳмедов Б. Ўзбекистоннинг атоқли тарихшунос олимлари (библиографик маълумотнома). Тарихшунослар ва тарих муаллимлари учун қўлланма. – Т.: “Чўлпон”, 2003. – Б. 76. (кейинги ўринларда – Аҳмедов Б. Ўзбекистоннинг атоқли тарихшунос олимлари.); Амир Темур жаҳон тарихида. – Б. 196; История Узбекистана. Эпоха Амира Темура и Темуридов. – С. 17.
2. Гийасаддин Али. Дневник... – С. 28.
3. Ўринбоев А. Низомиддин Шомий ва унинг “Зафарнома” асари. // Низомиддин Шомий. Зафарнома. – Б. 3-11; Аҳмедов Б. Низомиддин Шомий. / Аҳмедов Б. Ўзбекистоннинг атоқли тарихшунос олимлари. – Б. 16-17.; Аҳмедов. Б. Ўзбекистон тарихи манбалари. – Б. 165-167; Мадраимов А., Фузаилова Г. Манбашунослик. – Б. 107-108; Амир Темур жаҳон тарихида. – Б. 196; История Узбекистана. Эпоха Амира Темура и Темуридов. – С. 17 – 18.
4. Шомий. Зафарнома. – Б. 28-29.
5. Муиниддин Натанзий. Мунтахаб ут-таворихи Муиний. – Б. 50
6. Йаздий. Зафарнома. – Б. 18.
7. Фасих Хавафий. – Б. 110.
8. Каримий Ғулум. “Мунтахаб ут-таворихи Муиний”да Амир Темур даври тарихининг ёритилиши. / Муиниддин Натанзий. Мунтахаб ут-таворихи Муиний. – Б. 3-43; Бартольд В.В. Определение “анонима Искандара”. // Соч. Т.8. – М.:Наука, 1973. – С. 481-482; Аҳмедов. Б. Ўзбекистон тарихи манбалари. Б.168-169; Мадраимов А., Фузаилова Г. Манбашунослик. – Б. 108-109; Амир Темур жаҳон тарихида. – Б. 199; История Узбекистана. Эпоха Амира Темура и Темуридов. – С. 19.
9. Натанзий. Мунтахаб ут-таворихи Муиний. – Б. 50-110.
10. Собрание восточных рукописей Академии наук Республики Узбекистан. История. – С. 116-123; Ўринбоев А. Сўзбоши. // Шарафиддин Али Яздий. Зафарнома. Мовароуннаҳр воқеалари (1360-1370). / Маъсул муҳаррир, сўзбоши муаллифи ва нашрга тайёрловчи А. Ўринбоев, таржимон О. Бўриев –Т.: Камалак, 1994. – Б. 3-14 (кейинги ўринларда – Яздий. Зафарнома.); Аҳмад А., Бобобеков Ҳ. Сўзбоши. // Йаздий. Зафарнома. – Б. 3-8; Аҳмедов Б. Шарафиддин Али Яздий. / Ўша муаллиф. Ўзбекистоннинг атоқли тарихшунос олимлари. – Б. 66-67; Ўша муаллиф. Ўзбекистон тарихи манбалари. – Б.174-177; Мадраимов А., Фузаилова Г. Манбашунослик. – Б. 112-113; Амир Темур жаҳон тарихида. – Б. 197-198; История Узбекистана. Эпоха Амира Темура и Темуридов. – С. 19-20; Бўриев О. Шарафиддин Али Яздийнинг “Зафарнома” асари ва “Темур тузуклари”. / Темурийлар даври маданий ёдгорликлари. “Темурийлар тарихига оид манбалар: муаммолар, мулоҳазалар” мавзуида ўтказилган Республика илмий анжумани материаллари. Т.,Темурийлар тарихи давлат музейи, 18 октябрь 2002 йил. 1-китоб – Т., 2003. – Б. 85-92.
11. Юсупова Д.Ю. Фасих Хавафи и его труд Муджмал-и Фасихи. // Фасих Хавафи. Муджмал-и Фасихи. / Пер. предис. примеч. и указатели Д. Ю. Юсуповой. – Т.: Фан, 1980 (кейинги ўринларда – Хавафи. Муджмал-и Фасихи.). – С. 5-29; Амир Темур жаҳон тарихида. – Б. 204; Аҳмедов Б. Ўзбекистон тарихи манбалари. – Б. 300-301; Мадраимов А., Фузаилова Г. Манбашунослик. – Б. 245-246; История Узбекистана. Эпоха Амира Темура и Темуридов. – С. 21.
12. Хавафи. Муджмали-и Фасихи. – С. 110- 122.
13. Уватов У. Сўз боши. // Ибн Арабшоҳ. Ажойиб ал-мақдур... 1-китоб. – Б. 5-63; ўша муаллиф. “Ажойиб ал мақдур”даги тарихий маълумотлар ва уларни ўрганишга доир Темурийлар даври: Тадқиқотлар ва муаммолар. “Темурийлар даврини ўрганишнинг умумбашарий аҳамияти” мавзуидаги Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Тошкент, Темурийлар тарихи давлат музейи. 2013 йил 22 октябрь. 7-китоб. – Т.: “НАВРЎЗ”, 2014. Б. 129-134; Амир Темур жаҳон тарихида. – Б. 201; Аҳмедов Ўзбекистон халқлари тарихи манбалари. – Б. 141-142; История Узбекистана. Эпоха Амира Темура и Темуридов. – С. 21.
14. Ибн Арабшоҳ. Ажойиб ал-мақдур... 2-китоб. – Б. 5, 7, 17-18, 21, 54-64.
15. Уватов У. Сўз боши. // Ибн Арабшоҳ. Ажойиб ал-мақдур... 1-китоб. – Б. 5- 63.